

Az orosz–nganaszan kétnyelvűség korpusz alapú vizsgálata

Szeverényi Sándor

1. Bevezetés¹

Dolgozatom célkitűzése, hogy kiegészítse és megerősítse egy korábbi vizsgálat eredményét (Szeverényi – Sipőcz 2019, Szeverényi 2022 megjelenés előtt). A kutatás nganaszan beszélők nyelvhasználatát vizsgálja, elsősorban az evidenciálisok használatát narratív szövegekben. A legfontosabb kutatási kérdésem, hogy kimutatható-e idegen (orosz) hatás a reportatív evidenciális használatában.

A tanulmány ennek megfelelően épül fel: először bemutatom a kutatási előzményeket, a kutatási kérdéseket (2), majd a nganaszan nyelvről és forrásairól a legfontosabb információkat ismertetem (3). Ezt követi a kutatási keret megfogalmazása (4), melynek során az evidencialitás kontaktushelyzetben történő lehetséges alakulásának változataira térek ki, majd bemutatom a korpuszadatok statisztikai alapú vizsgálatának eredményeit (5), végül az Összefoglalásban (6) ismertetem a leglényegesebb következtetéseket.

Balogné Bérces Katalin – Nemesi Attila László – Surányi Balázs (szerk.) 2022. *Nyelvelmélet és kontaktológia* 5. PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék. Budapest. 67–87.

¹ A kutatás az Evidencialitás az uráli nyelvekben (K-139298) NKFIH pályázat keretében készült. Köszönöm mindkét lektoromnak részletes, alapos, kritikus véleményét, melyek közül igyekeztem többet megfogadni; ahol nem, ott igyekeztem azt indokolni. A felelősség természetesen engem terhel.

2. A kutatás előzménye és motivációja

Az előző Nyelvelmélet és kontaktológia konferencián a megnyilatkozásigével jelölt idéző szerkezeteket² vizsgáltuk két szibériai uráli nyelvben, a manysiban és a nganaszanban (Szeverényi – Sipőcz 2019). Akkor a következő két kérdéssel zártuk az előadást:

„A manysi és a nganaszan [idéző szerkezetek] közötti különbség magyarázható a nganaszan nyelv komplexebb – reportatívot is alkalmazó – evidencialitás rendszerével. Ebből az következik, hogy a nganaszanban az eredeti beszélő (az idézett) perspektívája (a referenciális center) csak teljesen helyezhető át az idéző perspektívájába, ez pedig egyenes idéző szerkezetet eredményez. A nganaszan korpusz alapján feltételezzük, hogy a kétnyelvű beszélők nyelvhasználatában kevésbé merev a rendszer – kevésbé használják a reportatív evidenciális. Ennek tisztázása érdekében egy tipológiai jellegű vizsgálat szükséges, amely a differenciált, reportatívot megkülönböztető nyelvekben vizsgálja meg az idéző szerkezeteket, illetve **egy másik vizsgálat pedig a nganaszan evidencialitás használatát vizsgálná kódváltásos szövegekben.**”

(Szeverényi – Sipőcz 2019: 143)

E munkának az eredményét egy 2019-ben tartott előadásban mutattam be egy berlini konferencián (írásos változata megjelenés előtt, Szeverényi 2022). Jelen dolgozatban ezt az elemzést végzem el újra, újabb szempontok beemelésével, illetve más releváns kutatások összevetésével, kiegészítésével. Előbbiek közül ki kell emelni az ún. govorka, a tajmíri pidzsin szerepének vizsgálatát, utóbbi pedig Homcsenkóvának az időközben publikált eredményeit jelenti (Homcsenkova 2018, 2020), aki nganaszan anyanyelvi beszélők orosz nyelvű megnyilatkozásait, szövegeit vizsgálta. Az összehasonlítást az is indokolja, hogy a két kutatás során vizsgált nganaszan nyelvi anyag között jelentős átfedés van, azaz ugyanazon beszélők orosz, illetve nganaszan tudásáról egymástól függetlenül tettünk megállapításokat.³

² Egyik lektorom véleménye szerint a nganaszanban többféle idéző szerkezet is van, ehhez Wagner-Nagy (2019) grammatikájából gyűjtött ki példákat. Én az említett tanulmányomban (Szeverényi – Sipőcz 2019) azokkal a szerkezetekkel foglalkoztam, amelyek tartalmazznak finit megnyilatkozásigét, és megnevezik az információ konkrét forrását. A reportatívnak nincs ilyen funkciója, noha van kvotatív szerepe – ilyenkor a kontextusból lehet tudni, hogy kitől származik az adott információ.

³ Egyik lektorom véleménye szerint jobban kellene indokolni és elméletileg megalapozni kutatási módszerem ezen részét. Az én vizsgálatom és Homcsenkova kutatása egymástól függetlenül történt, de úgy gondolom, hogy a kettő mindenféleképpen kiegészíti egymást.

3. A nganaszan nyelv és korpusza

A nganaszanok (uráli > szamojéd) Eurázsia legészakibb népeként a Tajmir-félsziget tundravidékén élnek, az elmúlt évtizedekben már – elsősorban az Uszty-Avam és Volocsanka nevű – falvakba letelepítve. Lélekszámuk kb. 7-800-ra tehető, a beszélők száma ennek töredéke. Minden nganaszan többnyelvűnek tekinthető, szinte kizárt, hogy legyen még olyan beszélő, aki valamilyen szinten ne tudna oroszul. Az elmúlt évtizedekben ugyanis a nyelvre erőteljes hatással volt az orosz, ez a hatás végzetesnek tűnik a nganaszan szempontjából. Bár a nganaszanok által lakott területeken később indult meg a kolhozosítás a szovjet időkben, a nomád népek falvakban történő letelepítése sokkal gyorsabb ütemű nyelvvesztést idézett elő, mint Szibéria más népeinél (vö. Szeverényi – Wagner-Nagy 2012).⁴

A kutatáshoz használt nganaszan forrást a hamburgi nganaszan korpusz (*Nganasan Spoken Language Corpus* (NSLC): Brykina et al. 2018) jelenti, amely a legnagyobb nganaszan adatbázis, annotált⁵ szövegekkel. Ez jelen vizsgálat esetében 34 beszélőtől 176 szöveget jelent, összesen 21734 mondattal. Fontos megjegyezni, hogy a nganaszan korpusz nem tekinthető kiegyensúlyozottnak műfaji szempontból, és a beszélők szociolingvisztikai hátterét tekintve sem. (A korpusz részletes leírása: Wagner-Nagy et al. 2018.)

Jelen vizsgálat tehát korpuszalapú vizsgálat, olyan értelemben, hogy korpuszstatisztikai adatok alapján próbálok meg következtetéseket levonni. E módszernek vannak előnyei és hátrányai.⁶ Legfőbb előnye, hogy a korpusz spon-

⁴ Tanulmányom egyik lektora hiányolta a pontosan hivatkozott, lélekszámra és a beszélők számára vonatkozó adatokat, ez azonban leginkább a 2010-es oroszországi népszámlálás adatai szoktak lenni (nganaszanok száma: 862, nganaszanul beszélők száma: 125), amely óta már 12 év eltelt. Már csak azért is félrevezetőnek tartom ezeket az adatokat, mert például annak a két falunak a lélekszáma, amelyekben a legnagyobb számban élnek nganaszanok, az elmúlt 10-15 évben szinte a felére csökkent (jelenleg Uszty-Avam lakossága 384, ebből 187 nganaszan, Volocsanka lakossága 422, ebből 200 nganaszan. Forrás: <http://www.gorod-dudinka.ru/>, megtekintve: 2022. 08. 27. – innen vette az adatait Wagner-Nagy (2019) is. Az említett oldalon ugyanakkor csak a Dugyinkához tartozó falvak adatai érhetők el. 2010 körül ezeket a településeket kb. 600-800 fő lakta. Ugyanakkor ismerve az elmúlt évtizedekben végbement folyamatokat, a vegyes házasságok magas arányát, az orosz nyelv elterjedését, azt is nehéz megmondani, hogy egyáltalán mit jelent az ma, hogy *nganaszan* (vö. korábbi tanulmányunkat: Szeverényi – Wagner-Nagy 2012). Az biztos, hogy nem egynyelvű, hagyományos életmódot folytató homogén közösséget – miközben az egyszerű népszámlálási statisztikák ezt sugallják.

⁵ A korpuszban szereplő legtöbb szöveg a következő annotációval van ellátva: angol és orosz nyelvű glossza, morfológiai, szófaji besorolás, információ státusz, szemantikai szerep, szintaktikai funkció, angol és orosz nyelvű mondatfordítás, kódváltás típusai.

⁶ Elismerem, hogy a módszer nem teljesen kidolgozott, de a nganaszan – és más hasonlóan dokumentált és feldolgozott nyelv – korpusza csupán korlátozott lehetőségeket kínál, ugyanakkor

tán megnyilatkozásokat tartalmaz (relatív sok beszélőtől van hang- és/vagy videofelvétel), így a beszélt nyelvi jellemzők is vizsgálhatók. Nem nagyon van hasonló adatoltságú, veszélyeztetett szibériai nyelvnek korpusza (itt említhetők a hamburgi INEL projekt korpuszai⁷), ennél fogva e módszerrel szemben jogosan merülnek fel kétségek. Eredményeimet ennek tudatában, hipotézisként fogalmazom meg. A korpusz hátrányai között meg kell említeni a korlátozott nyelvi mennyiséget, és – anyanyelvi konzulens hiányában – a megismételhetőség hiányát. Egy-egy nyelvi jelenség meglétének vagy épp hiányának pontos okát kompetencia hiányában még a kontextus ismeretében sem lehet mindig teljes bizonyossággal meghatározni.

A korpuszon belül olyan alkorpust állítottam össze, amely egyensúlyt tart a mennyiség és a műfaji homogenitás között,⁸ ezért a narratív szövegek alkorpuszát használtam az elemzéshez. A narratív szövegekre való szűkítést az indokolja, hogy az alkorpuszban található szövegek nem folklórszövegek, hanem jellemzően élettörténetek, a történetmondóé vagy más valaki személyes története, amely a belátható múlt valós eseményeit beszéli el. Így egyfelől nagyobb szerep jut a személyes, a beszélő által közvetlenül megtapasztalt, így szubjektív eszközökkel bemutatott élményeknek, és ebben az evidencialitás és az episztemikus modalitás nagyobb szerepet kaphat. A narratív, személyes szövegek választását tehát az indokolja, hogy ezek a szövegek – a történetmondó személyes érintettsége miatt – személyesebbek, több szubjektív elemet tartalmaznak, illetve mellőzik a folklórszövegek műfaji sajátosságait, nagyobb teret adva az egyéni történetmondó képességeknek. A korpuszban található 56 narratív szöveg (19 beszélő) közül végül 31 szöveget használtam fel 12 beszélőtől (3663 mondat). Kizártam azokat a szövegeket, amelyek nem személyes történetet mesélnek, hanem bizonyos rendszeres eseménysort beszélnek el (pl. hogyan kell sátrat építeni). Az ilyen témájú szövegek jellemzően nem tartalmaznak sem idézést, sem evidencialitást.

korábbi évtizedekhez képest nem mérhető lehetőségeket. Ebben az értelemben ez a tanulmány egyfajta pilot kutatásnak is tekinthető, ahol a rendelkezésre álló nyelvi anyaghoz keressük az elemzési módszert, és nem már egy kidolgozott módszer alapján próbáljuk meg az elemzést elvégezni. Kétségtelen, hogy ez magában rejtje az intuíción alapuló döntés veszélyét, ugyanakkor magam is évekig dolgoztam a korpuszon, illetve dolgoztam nganaszan anyanyelvi beszélőkkel, így a nyelvi anyagot talán elég jól ismerem ahhoz, hogy bizonyos módszertani döntéseket meghozzak.

⁷ <https://www.slm.uni-hamburg.de/inel/> (utolsó megtekintés: 2022. szeptember 16.)

⁸ A műfaji és mennyiségi homogenitáson azt értem, hogy noha a narratív szövegekre való szűkítés biztosítja, hogy különböző beszélőktől hasonló műfajú szerkezeteket hasonlítsak össze, ez több beszélő esetében nagy mértékben csökkentette a szövegmennyiséget. Így arra is figyelni kellett, hogy lehetőleg beszélőnként hasonló méretű legyen a vizsgált anyag.

4. Elméleti és módszertani alapvetések

4.1. „Big picture”

Jelen, kvantitatív vizsgálat célja egyfajta *big picture* „megrajzolása”, vagyis annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy kirajzolódik-e valamiféle mintázat, összefüggés bizonyos előzetesen felállított paraméterek, nyelvi jelenségek használata, előfordulása között, amelyek alapján aztán indirekt módon következtethetünk folyamatban levő nyelvi változásra. Ennek vannak korlátai. Ilyen például, hogy el kell tekintenünk a lehetséges ekvivalenciák szembeállításától. Meg kell említeni az ellenőrizhetőség hiányát, végül pedig az adatmennyiséget: nagyon nehéz megállapítani, hogy egy ilyen dokumentáltságú nyelv esetében hány beszélő hány mondata biztosíthatna megfelelő reprezentáltságot. Ennél fogva a későbbi kirajzolódó tendenciák egyéni nyelvhasználati sajátosságokként értékelhetők, és ezekből az egyéni nyelvhasználati „statisztikákból” próbálom meg a fent említett képet felvázolni.

4.2. Evidencialitás a vizsgált nyelvekben

Az evidencialitás az információ forrásának nyelvi eszközzel történő megjelölését jelenti. Fontos megjegyezni, hogy alapvetően két definícióra épül az evidencialitás kutatása, egy szűkebbre és egy tágabbra. Előbbi főleg Aikhenvald 2004-es monográfiája nyomán vált elterjedté: e szerint az evidencialitás igei, jellemzően inflexiós morfológiai kategória. A másik, tágabb definíció szemantikai kategóriaként kezeli az evidencialitást (pl. Peterson et al. 2010: 1). Kugler (2017: 474) mondatszemantikai kategóriának tartja az evidencialitást, és minden olyan műveletet az evidencialitás körébe sorol, amely információjának forrását és típusát jelöltté teszi. Értelemszerűen ez azoknál a nyelveknél releváns, ahol az evidencialitás nem jelenik meg a morfológiában, de – mint gyakorlatilag minden nyelv – ki tudja fejezni az információ forrását: a kötött elemeken kívül lexikális elemmel, tagmonddal stb.⁹

Az evidencialitás kontaktushelyzetben történő vizsgálata azért fontos terület, mert az evidencialitás a nyelvtannak az egyik leginkább kultúra-érzékenyebb része, használata gyakran (kulturális) konvenciókon alapul, ami nem mondható el pl. az igeidő kategóriájáról. A nganaszan–oroszl kontaktus vizsgálata az evidencialitás szempontjából pedig azért lényeges, mert a nganaszan egy összetett morfológiai evidenciális-rendszerrel rendelkező nyelv, míg az oroszban

⁹ Az evidencialitás definícióiról a legutóbbi szakirodalomból Verhees (2019) és Brugman – Macaulay (2015) tanulmányát emelném ki.

az evidencialitás nem része a morfológiának, vagyis a két nyelvben az evidencialitás nyelvi eszköztára között nagyon nagy a különbség.

A nganaszan evidencialitást több helyen is részletesen ismertették, például Aikhenvald monográfiájában (Aikhenvald 2004) és Wagner-Nagy nganaszan nyelvtanában (Wagner-Nagy 2019), s korábban említett tanulmányunkban is röviden összefoglaltuk a fontosabb információkat (Szeverényi – Sipőcz 2019). A nganaszanban evidenciális rendszer van: a közvetlen információ megjelölése jelöletlen. Ezen kívül az információkat forrásuk típusát tekintve három kategóriába sorolják: (1) inferenciális, amely tipikusan olyan információt jelöl, amelyet a beszélő nem lát(ott), nem érzel(t), de a körülményekből következtet a történetekre; (2) nem vizuális érzékelés: olyan információra utal a beszélő, amelyet a beszélő maga nem látott, de egyébként közvetlenül érzékelt (hallás, szaglás, ízlelés, tapintás); (3) reportatív, melynek – kontextustól függően – lehet kvotatív szerepe. Leggyakrabban olyan megnyilatkozások során használják, amikor a beszélő hallomásból értesült az eseményekről, vagy nem ismert, nem lényeges az eredeti megnyilatkozó személye, vagy a kontextusból egyértelmű, ezért nem szükséges idéző szerkezettel explicitté tenni. A nganaszan evidenciálisok az igei morfológia részét képezik (sokáig az igemódok között tárgyalták), a nem vizuális érzékelés jelölője viszont névszói alakot hoz létre.

A nganaszanban tehát a mástól hallott információ közvetítésére alkalmas a reportatív evidenciális markere, ezen kívül egyenes idéző szerkezettel lehet kifejezni mástól hallott információt. Ezt leggyakrabban a *munu-* 'mond' ige finit alakja vezeti be. Függő idézés tehát nincs, csak a legújabb szövegekben, és ott is nagyon ritka – ahogyan azt a tanulmányunkban is bemutattuk.

4.3. Evidencialitás kontaktushelyzetben

Témám szempontjából releváns Tsitsipis (1998: 34) munkájára hivatkozni, ahogyan azt Aikhenvald is tette dél-amerikai indián nyelveket vizsgáló munkájában (Aikhenvald 2002). Tsitsipis a kontaktus okozta változások három csoportját különbözteti meg: befejezett, folyamatos és megszakított (*completed, ongoing/continuous, discontinuous*). Ez azért lényeges, mert a folyamatban levő változásoknál a másik nyelv befolyásának mértéke a beszélők kompetenciájától és esetleg más, szociolingvisztikai változóktól függ, és így az egyénileg is eltérő lehet. Jelen vizsgálatban ugyanis folyamatban lévő változásokra próbálok meg rámutatni egyéni beszélői szinten. Beszélőközösség szintjén nehéz meghatározni pontos tendenciákat a nganaszanban a beszélők alacsony száma és a beszélők eltérő szintű nyelvtudása miatt, így megállapításaim egyéni nyelvhasználati sajátosságokat mutatnak, ezekből próbálok meg megállapításokat tenni.

Egy-egy nyelv evidencialitása kontaktushelyzetben többféle forogatókönyv szerint változhat. Az evidencialitás kialakulásáról, kontaktushelyzetben lehetséges forogatókönyvekről leginkább Aikhenvald ír (több helyen is, én most elsősorban 2002-es és 2018-as tanulmányait hasznosítottam). Két fontos általános megállapítása:

1. Ha egy nyelvi kategória korrelál viselkedési elvárásokkal, kulturális konvenciókkal, akkor könnyen hathat rá areális diffúzió.
2. Morfológiai elem átvétele nem jellemző.

Vagyis az evidencialitás alapvetően megfelel az (1) pontban megfogalmazottaknak, tehát hasonló kulturális környezet kiválthatja hasonló evidenciális rendszerek kialakulását, ugyanakkor ez nem feltétlenül jelenti az adott grammatikai elem átvételét. Aikhenvald az átvételnek két típusát határozza meg, a direkt és az indirekt diffúziót.

Előfordulhat konkrét elem átvétele, de maga a rendszer is másolódhat. Összességében mégis gyakoribb jelenség az egyszerűsödés vagy az evidenciális-rendszer eltűnése. Ez nagy mértékben függ az egymással kapcsolatban levő beszélőközösségek közötti kulturális különbségektől is. Ha nagy a különbség a két nyelv evidencialitása között, akkor gyakoribb az egyszerűsödés. Nincs arra példa, hogy egy evidenciális rendszer kontaktus hatására legalább két szintet „ugorjon”, vagyis pl. egy kétválasztásos („A”) rendszer gyorsan, rövid időn belül 4 vagy 5 választásos rendszerré bővüljön. Kiegyenlítődesre nem találtam példát a szakirodalomban. A komplex rendszerek egyszerűsödése, vagy akár az evidenciális rendszer eltűnése azért is valószínűbb, mert a bonyolult evidenciális rendszerű nyelvek jellemzően kis közösségeket jelentenek, kontaktushelyzetben ritkán dominánsak, és ezt jól példázza az orosz–nganaszan viszony is.

Átvétel történhet, ha a két nyelv evidenciális rendszere között nincs nagy különbség; ez jellemzően azt is jelenti, hogy a két nyelvet beszélő közösség hasonló környezeti, kulturális közegben létezik. Az evidencialitás rendszere viszonylag könnyen és gyorsan változhat, ha a környezeti, kulturális tényezők is megváltoznak. Az evidenciális jelölő lehet tehát átvett (direkt diffúzió) – ez a kevésbé jellemző. Az evidenciálisok jelölője lehet nem átvett, de a megfelelő elemek jelentése, funkciója hasonló vagy megegyezik a másik nyelv evidenciális jelölőjének tulajdonságaival (indirekt diffúzió, vagy kategóriák diffúziója – Aikhenvald 2002: 3–7). Amennyiben a jelölő belső innováció eredménye, úgy kialakulása tipikus grammatikalizációs ösvények mentén történik meg.

Összefoglalva:

	+	-
direkt diffúzió	evidenciális jelölő átvétele	evidenciális jelölő eltűnése
indirekt diffúzió	bonyolultabbá válik a rendszer	egyszerűsödik a rendszer

1. táblázat: Jellemző folyamatok – evidencialitás kontaktushelyzetben

A tipológiai ismeretek birtokában megfogalmazható az a munkahipotézis, mely szerint az oroszul jól beszélő nganaszan beszélők beszédében kevesebb evidenciális fordul elő. A rendszer egyszerűsödése feltételezhető.

4.4. Elemzés

A következőkben azt mutatom be, hogyan próbálom meg igazolni, hogy az orosz nyelv hatására a nganaszan nyelvben az evidencialitás használata egyszerűsödik. A módszerem az, hogy a nganaszra jellemző, de az oroszra nem jellemző, elsősorban morfológiai jellemzőket állítok párhuzamba és vizsgálom meg az előfordulásukat. Teszem ezt úgy, hogy mindegyik mellé odaállítok egy olyan jelenséget, amely az orosz alapján és a nganaszan alapján is rendelkezésére áll a beszélőnek, egyfajta alternatívaként. Kiindulópontom a nganaszan reportatív evidenciális és az idéző szerkezet viszonya. Például KECh beszélő szövegeiben (l. 5. pont, illetve részletesen Szeverényi – Sipőcz 2019) előfordul orosz kötőszóval jelzett, személyeltolódással járó idéző szerkezet, ami teljesen idegen a nganaszan szerkezetektől (csak egyenes idézés van, kötőszó nélkül); ezzel párhuzamosan egy másik, kvotatív funkcióval is rendelkező szerkezet, a reportatív evidenciális teljesen hiányzik KECh nyelvi eszköztárából. Vagyis azt feltételezem, hogy az oroszra jellemző szintaktikai szerkezet megjelenése, és az ezzel együtt járó szemantikai-pragmatikai szabályok felülírása (mely szerint referenciális központ igenis mozgatható), azzal a következménnyel is jár, hogy a megnyilatkozási deixis szempontjából merev reportatív (és annak kvotatív használata) eltűnik, vagy legalábbis háttérbe szorul. Ennek igazolására a következőkben még több hasonló szembenállást, paraméterpárt próbáltam meg megállapítani (4.4.1.), és az összekép alapján levonni a következtetéseimet.

4.4.1. Paraméterek

Reportatív evidenciális	Logikailag kiváltható a <i>munu-</i> 'mond' finit igével bevezetett egyenes idéző szerkezettel, amely szerkezetileg megfelel az orosz egyenes idéző szerkezetnek.
Inferentív evidenciális	Logikailag kiváltható episztemikus, evidenciális nganaszan vagy orosz lexémákkal .
Perfektív aorisztosz	A nganaszan egyik sajátossága az aorisztosz, ún. semleges idő. Az ige aspektusa határozza meg az igealak időértékét, melyet koaffixummal jelöltté tesz. Logikailag kiváltható általános múlt idővel .

Mindezeken kívül megpróbáltam számszerűsíteni az orosz hatást, mégpedig meghatározott orosz lexémák vizsgálatával. Olyan elemeket választottam, amelyek nem hordoznak kulturális tartalmat, jellemzően partikulák, határozószók, kötőszók, névmások, és előfordulnak a nganaszan korpuszban: *kogda* 'mikor', *potom* 'aztán', *nu* 'hát, nos', *no* 'de', *ili* 'vagy', *i* 'és', *tak* 'így', *sovsem* 'teljesen', *naverno* 'talán', *čto* 'mi; hogy', *togda* 'akkor', *mozhet, mozhno* 'lehet'.

Csak a mondaton belüli kódváltásoknál vettem figyelembe az előfordulásokat, mint például a következő mondatban az orosz **čto** elem kötőszóként történő megjelenése. A nganaszban nincsen kötőszóval jelölt alárendelő összetett mondat:

- (1) *Miŋ daž'e miŋ d'eru-kə-tu-muʔ,*
 Mi sőt mi nem.tud-ITER-PRS-1PL.S/O
čto l'üəʔsa-ʔ təi-t'ü-ʔ, sili-ria-ʔ.
 hogy orosz-NOM.PL van-AOR-3PL.S ki-LIM-NOM.PL
 'Nem tudtuk, hogy vannak oroszok, meg mások.'
 (KECh_080214_Childhood_nar.005)

Ebben a vizsgálatban ugyanakkor nem vettem figyelembe azokat az előfordulásokat, amelyek mondatok közötti kapcsolatokat jelentettek, például az alábbi szerkezetet (a kövéren szedett mondat orosz nyelvű):

- (2) *T'ür'ma nom'er šest'on s'id'el, t'ür'ma nom'er šest'tani ŋomtüs'üə, taniðə pis'mo tuuʔə. č'to eto, nu vs'o l'i normal'no u n'ego, potom... Nokuraanu n'olhəðurus'üðiʔ ibahu.*

'A hatos számú börtönben ült, a hatos számú, ott ült, onnan jött egy levél. Mi ez, hát minden rendben van vele, aztán... (Írták, hogy) hamarosan szabadul.'

(PED_041206_MyFather_nar)

4.4.2. Az adatközlők

Az én anyagomban és Homcsenkova vizsgálatában összesen 16 adatközlő adatai szerepelnek: az enyémben 12, Homcsenkováéban 10. 6 beszélő szerepel mindkét vizsgálatban, összehasonlításra leginkább az ő adataiknál volt lehetőség. A meta-adatokat az alábbi táblázat foglalja össze: a beszélők kódját, születési évszámukat, nemüket és a vizsgálatba bevont mondat számot jelzem. Az jól látható, hogy Homcsenkova valamivel nagyobb korpusszal dolgozott.

beszélő kódja	születési év, nem	mondatszám (Homcsenkova)	mondatszám (Szeverényi)
1. MDN	1923, férfi	1120	143
2. TKF	1923, férfi	1278	135
3. KVB	1938, nő	1375	216
4. JSM	1939, nő	184	633
5. ChND	1946, nő	1200	299
6. KSM	1949, nő	1200	202
7. PED	1939, nő	-	693
8. KECh	?, nő	-	121
9. ChNS	1951, férfi	-	274
10. KES	1940, nő	-	521
11. JMD	?, nő	-	184
12. KTD	1921?, férfi	-	242
13. MVL	1929, nő	431	-
14. THL	1930, férfi	229	-
15. PHL	1935, nő	135	-
16. KID	1966, férfi	710	-

2. táblázat: Adatközlők

4.4.3. Homcsenkova vizsgálata

Saját vizsgálatomat összevetem Homcsenkova kutatási eredményeivel, melyek két helyen olvashatók: egy előadásának vázlatát (Homcsenkova 2018) és egy tanulmány (Homcsenkova 2020) formájában. Az utóbbi részletesebb, elméletileg megalapozottabb, és nagyobb hangsúlyt helyez a govorka szerepének meghatározására.

Homcsenkova vizsgálata fordított irányú az enyémhez képest, ő nganaszan beszélők orosz nyelvű narratív szövegeit elemezte két korpusz anyagában (illetve ezek alkorpuszaiban): az egyik az általam is használt NSLC korpusz (Brykina et al. 2018), a másik pedig a *Jazyki Rossii v kontakte s russkim jazykom* korpusz, amely az Oleszja Hanyina vezette *Dynamics of language contact in the circumpolar region* projekt keretében készül.

A nganaszan beszélők orosz nyelvi tévesztéseit vizsgálva Homcsenkova a következő jelenségekre koncentrált:

- a főnév és az igei inflexió (pl. esetragozás során a nemek figyelmen kívül hagyása, melléknév egyeztetése főnévvel nemben);
- igei deriváció (pl. az orosz igealakok végén a reflexív *-ся* elhagyása);
- előljárószavak elhagyása, prepozíciós kifejezések egyéb sajátosságai (pl. hasonlító szerkezetben az *om* + GEN használata a *чем* + NOM vagy GEN helyett) (a nganaszban a hasonlító szerkezet ablatívuszt tartalmaz);
- az alany non-standard kódolása tagadó egzisztenciális konstrukcióban (a standard oroszban tagadó egzisztenciális szerkezet alanya genitívuszban áll, nganaszan beszélők orosz nyelvű szövegeiben előfordul nominatívuszban is);
- a nemek közötti eltérések (a nganaszban nincsenek nyelvtani nemek).

Homcsenkova célja többek között az volt, hogy 10 adatközlő esetében az orosz nyelvi tévesztésekből következtessen az orosz tudásukra (kövéren szedve azok a beszélők, akiknek a szövegeit én is elemeztem):

- sok tévesztés: **MDN, TKF, MVL**
- (nem) sok: **THL, PHL**
- nem sok: **KVB, JSM**
- szinte nincs tévesztés: **ChND**
- nincs tévesztés: **KSM, KID**

MDN és TKF adatait elemezve arra a következtetésre jutott, hogy az ő tudásuk a govorkára jellemző szerkezeteket, jelenségeket is tükrözi. Erre jó példa, hogy a govorkában – hasonlóan a nganaszánhoz – nincsenek nemek (az oroszban hím-, nő- és semlegesnem van, melyeknek mind a névszó-, mind az igeragozásban fontos a szerepük). A govorkában leginkább a hímnemet használják viszonylag következetesen, ez jól kimutatható az említett két beszélő esetében.

4.5. A govorka lehetséges szerepe

Nnganaszán–orosz kontaktus szempontjából fontos megemlíteni a govorka¹⁰ lehetséges szerepét.¹¹ Govorkának a tajmiri pidzsin oroszot nevezik, amit tajmiri (nganaszán, enyec, nyenyec, dolgán, evenki) őslakosok beszéltek a XIX–XX. században (Helimszkij 2000, Stern 2005, 2012, Urmancsijeva 2010, Guszev 2013). Az egyik legnagyobb probléma a dokumentáltság hiánya, ugyanis mire azonosították ezt a nyelvváltozatot, addigra lényegében már el is tűnt. Az utolsó govorka beszélőkkel Urmancsijeva és Stern dolgozott. Lényeges kérdés, hogy az az orosz nyelvi változat, amit az 1990-es években és a 2000-es évek első évtizedében beszéltek a nganaszánok – amikor a terepmunkák jelentős része történt – posztpidzsin kontinuumot alkot, vagy két különböző rendszerként értelmezhető. Ugyanis nehéz különbséget tenni a govorka befolyása és az orosz befolyás között, lévén a govorka orosz alapú pidzsin. Az a tény, hogy kezdetben a nganaszán is hatott a govorkára, még tovább bonyolítja ezt a kérdést (Homcsenkova 2018).

Most csak a govorka néhány, jelen tanulmány szempontjából releváns jellemzőjét említem meg. A govorka szókészlete alapvetően orosz, a hangrendszer pedig az átvevő nyelv sajátosságaival rendelkezik. A morfoszintaxis és szintaxis vegyes képet mutat. Nagy eltérések lehetnek a standard oroszhoz képest, de az igei morfológia egy része is orosz. További tulajdonságokat a 4.2. és a 4.4.2. fejezetben említek, illetve e sorozat első kötetében Várnai és Wagner-Nagy (2010) foglalkozott még tajmiri kontaktusjelenségekkel, kitérve a govorkára is.

A govorka evidencialitásáról Urmancsijeva (2010: 193–194) ír, de azon belül csak az inferenciálist említi. A nganaszán morfológiai inferenciálisnak megfelelő funkciót a govorkában az *(o)казывает* ige fejezi ki, amely az

¹⁰ Orosz kiejtés szerint az átírás govorka is lehetne, de követem a magyar szakirodalmi hagyományokat (pl. Wagner-Nagy 2002, Várnai – Wagner-Nagy 2010), illetve az angol és a német nyelvű szakirodalom is govorkaként említi.

¹¹ Mindkét lektorom megjegyezte, hogy a tanulmányból el kéne hagyni a govorka tárgyalását. Alapvetően egyetértek velük, ugyanakkor korábbi munkáim, előadásaim során szinte mindig felmerült a govorka lehetséges szerepének vizsgálata – Homcsenkova is ezért tárgyalta saját munkájában, ezért megpróbáltam ebben az írásban röviden összefoglalni a legfontosabb információkat.

(о)казывается 'úgy tűnik' reflexív végződés nélküli alakja. További jellemzője, hogy közvetlenül a főige után áll a mondatban:

Govorka:

(3) *Хозяин чум место теперь они ушли, зашли.*
Khozyain chum mesto teper' oni ush-li, zash-li
 gazda sátor hely most ők elmegy-PST.3PL bemegey-
 PST.3PL

Он дожидает-ет оказывает-ет этот парень.
On dozhida-yet okazyva-yet etot paren'.
 ő vár-3SG tűnik-3SG ez.ACC férfi.ACC

Az orosz és magyar fordítás:

(4) *Потом они ушли к чуму хозяина стойбища, зашли к нему.*
 Potom oni ushli k chumu khozyaina stoybishcha, zashli k nemu.
 'Aztán elmentek a gazda sátrához, bementek hozzá.'

Оказывается, он ждал этого парня.
 Okazyvayetsya, on zhdal etogo parnya.
 'Úgy tűnik, hogy már várta ezt a fiatalembert.'

Helimskij (2000: 390) is megjegyzi, hogy noha az orosz ige morfológiájából elég sokat megtartott a govorka, de az is egyértelmű, hogy morfológiai evidenciális nem jelenik meg benne.

A három nyelv evidencialitását tehát röviden a következőképpen lehet összefoglalni:

Nganaszan	grammatikai rendszer (az Aikhenvald-féle rendszerben: B4, vagyis morfológiai eszközzel különbözteti meg az inferenciális, a reportatív és a nem vizuális érzékelésen alapuló információforrást)
Orosz	lexikális/mondatszemantikai kategória (pl. episztemikus-evidenciális lexémák)
Govorka	lexikális: <i>(о)казывает</i> (< or. <i>оказывается</i>) (funkciója szerint inferenciális és miratív)

5. Eredmények

A korpuszadatokat táblázatba rendeztem (lásd lejjebb). A vizsgált szövegek kiválasztásában az arany középutat próbáltam megtalálni: tematikai és műfaji szempontból minél homogénebb legyen, miközben az adatmennyiség is „elfogadható” maradjon. Hogy mennyi az „elfogadható” mennyiség, nagyon nehéz megmondani egy olyan nyelv és korpusz esetében, ahol nagyon behatárolt az elérhető mennyiség, de így is sokszorosa a korpusz előtti időkben használt adatmennyiségnek.

A táblázat adatait a következőképpen kell értelmezni. A viszonyítási pont KECh adatközlő, mégpedig azért, mert ő az egyetlen, akinek a beszédében egyfelől személyeltolódással járó függő idéző szerkezet előfordul, másfelől nem fordul elő reportatív evidenciális, így azt feltételezem, hogy az ő nganaszan tudása mutatja a legerősebb orosz hatást, ezért az ő értékeit vettem alapul. A nganaszban nem fordul elő függő idéző szerkezet, reportatív evidenciális viszont igen, azaz a mástól hallott információ közlésének módja KECh esetében a legkevésbé mutatja a nganaszban nyelv jellemzőit, sokkal inkább az oroszét. Ahhoz, hogy valóban „oroszosabb” a nyelvhasználata, további paramétereket vettem figyelembe, ezeket mutattam be a **4.4.1.** pontban. KECh értékeit sötétszürkével jelöltem. A továbbiakban azokat a cellákat jelöltem hasonló színnel, amelyek KECh adataival párhuzamba állíthatók; fehérén hagytam, amennyiben az KECh adataitól nagy mértékben (az összes adat átlagától) eltér; világosszürkével a határeseteket, azaz az átlaghoz közeli értékeket jelöltem. Az átlag az adott paraméterhez tartozó összes adat átlaga (táblázat utolsó sora).

BESZÉLŐ	Reportatív (arány)	MOND (arány)	Múlt idő (arány)	Perfektív aoristos (arány)	Inferenciá- lisz (arány)	Orosz elemek (arány)	Homcsen- kova 2018 (2020)
KECh	0	7 (17,2)	53 (2,3)	19 (6,4)	4 (30,2)	23 (5,3)	
KSM	1 (202)	10 (20,2)	45 (4,5)	57 (3,5)	6 (33,7)	25 (8,1)	√
ChNS	16 (17)	14 (19,6)	169 (1,6)	52 (5,3)	11 (24,9)	1 (274)	
JMD	4 (46)	27 (6,8)	64 (2,9)	129 (1,4)	5 (36,8)	35 (5,3)	
KTD	7 (34,5)	12 (20,2)	13 (18,6)	36 (6,7)	2 (121)	1 (242)	
JSM	20 (31)	50 (12,7)	30 (21,1)	188 (3,7)	16 (39,6)	12 (52,8)	~
ChND	46 (6,5)	26 (11,5)	92 (3,25)	51 (5,9)	5 (60)	3 (100)	~ (SR)
TKF	19 (7,1)	9 (15)	27 (5)	24 (5,6)	3 (45)	2 (67,5)	√ (GOV)
KES	111 (4,7)	95 (5,5)	99 (5,26)	223 (2,3)	14 (37,2)	3 (173,7)	
KVB	71 (3)	18 (12)	15 (14,4)	62 (3,5)	1 (216)	1 (216)	~ (SR)
PED	85 (8,1)	75 (9,2)	110 (6,3)	285 (2,4)	13 (55,3)	11 (63,5)	
MDN	46 (3,1)	10 (14,3)	12 (11,92)	55 (2,6)	2 (71,5)	1 (143)	√ (GOV)
Összesen	426 (8,6)	353 (10,4)	729 (5)	1181 (3,1)	82 (44,7)	117 (31,3)	

 3. táblázat: Eredmények¹²

¹² Az egyes oszlopok: beszélő = az adatközlő nevének kódja. Reportatív = reportatív előfordulásának aránya az adott beszélő vizsgált szövegeiben, zárójelben az összes előfordulás száma. MOND = 'mond' jelentésű állítmányt tartalmazó idéző szerkezet. Múlt idő = általános múlt idejű állítmány. Perfektív aoristos = perfektív aorisztosban álló állítmány. Inferenciális = inferenciális evidenciális. Orosz elemek = a 4.2-ben említett orosz elemek előfordulása. Homcsenkova = Homcsenkova ered-

A reportatív evidenciális előfordulása alapján osztottam két csoportba a beszélőket, e szerint KECh és még öt beszélő élesen elkülönül a másik hat beszélőtől (a táblázat alsó fele). A fő kérdés, hogy a többi paraméter adata követi-e ezt a megoszlást, vagy nem rajzolódik ki semmiféle megfelelés. A kép vegyes.

KECh, KSM és ChNS mutatnak erősebb párhuzamot az egyik oldalon, ennek ellentéte KVB, PED és MDN. ChND, TKF és KES értékei *inkább jó*¹³ nganaszan tudást tükröznek, JMD, KTD és JSM pedig inkább az első csoporthoz áll közelebb.

Az első oszlop KSM, ChND, KES színezett cellája azt jelzi, hogy velük személyesen is dolgoztam 2008-ban, vettem fel tőlük szöveget, interjúztam velük, külön-külön is több órát. Az akkori benyomásaim, tapasztalatom megerősítik a táblázatban elfoglalt helyüket: KSM nehezen alkotott nganaszan nyelvű szöveget, szabad beszéd során gyakran váltott át orosz nyelvre. ChND és KES ellenben a nganaszan nyelv kiváló beszélői, ugyanakkor természetesen az orosz nyelvet is kiválóan beszélik, és ez megfelel annak, hogy ők a govorkát nem beszélik. Ez, ha nem is tisztán, de jól kiolvasható a táblázatból is.

Az utolsó oszlopban jelöltem azt, hogy a Homcsenkova által is vizsgált hat beszélő esetében van-e megfelelés a két vizsgálat között. KSM esetében ugyanarra az eredményre jutottunk. Ugyanez igaz MDN, TKF esetében is. KVB és ChND esetében a ~ jel azt jelenti, hogy vegyes a kép, a két szélső csoport között találjuk őket – ezeket a beszélőket Homcsenkova is átmeneti kategóriába sorolta.

A nyelvi kategóriákat összevetve a következő megfeleléseket állapíthatjuk meg. Noha tiszta megfelelések, kollokációk nem, de tendenciaszerű összefüggések kirajzolódnak. Ezek a következők:

ményeivel való összehasonlítás azon beszélők esetében, akik mindkét vizsgálatban szerepeltek. A jelek jelentése: \surd = a két vizsgálat azonos eredményre jutott, \sim = a két vizsgálat hasonló, de nem egyértelműen egy irányba mutató eredményt hozott. SR = standard orosz. GOV = govorka.

¹³ Nehéz a jelenlegi adatok alapján ezt pontosabb és szakszerűbb terminussal megnevezni: az „inkább jó nganaszan tudás”-on azt értem, hogy korpuszadataik alapján a 12 vizsgált beszélő nganaszan nyelvhasználatában az orosz hatás kevésbé mutatható ki, és ez párhuzamba állítható az orosz nyelvtudásuk megítélésével.

- Kevesebb reportatív evidenciális előfordulás – több egyenes idéző szerkezet.
- Kevesebb reportatív evidenciális – több orosz lexikális elem.
- Reportatív és inferenciális evidenciális hasonló aránya. Ami ebben az esetben meglepő, és további magyarázatot igényel a későbbiekben, hogy ez az arány fordított: ahol kevesebb reportatívot találunk, ott több inferenciális. Ez a 12 adatközlő közül 11 esetében megfogalmazható.

Mindezek alapján az a hipotézisem, hogy a reportatív evidenciális használatának visszaszorulásában az orosz nyelv hatása szerepet játszik.

Nem egyértelmű megfeleléseket találunk az alábbi paraméterek között:

- Magasabb arányú múlt idő – alacsonyabb arányú perfektív aorisztosz előfordulás. Ennek oka nem világos, további, első-sorban textológiai vizsgálatot igényel a kérdés. Ebben az első lépések már megtörténtek (Szeverényi 2021).
- Inferentív evidenciális és orosz elemek aránya.

6. Összefoglalás

Dolgozatomban nganaszan–orosz kontaktusjelenségeket vizsgáltam, egyfelől egy saját elemzést elvégezve, másfelől Homcsenkova kutatási eredményeit felhasználva. A két vizsgálat eredményei nem teljesen tiszta, de tendenciaszerű megfelelést mutatnak, egymással összhangban vannak. Az elsődleges cél az evidenciális használatának bemutatása, melyről a következőket tudom megállapítani:

	govorka	oroszul jól / nganaszanul kevésbé jól beszélő nganaszan	oroszul kevésbé / nganaszanul jól beszélő nganaszan
inferenciális	<i>(o)казывает</i>	Morfológiai evidenciális (alacsonyabb arány?)	Morfológiai evidenciális (magasabb arány?)
reportatív	?	Evidenciális kevésbé jellemző. Egyenes idéző szerkezet jellemző. Függő idéző szerkezet megjelenése.	Reportatív evidenciális használata kvotatív funkcióban is, valamint egyenes idéző szerkezet.
auditív ¹⁴	?	Forrás megjelölése tagmondattal (érzékelésige).	Evidenciális, érzékelésige.

4. táblázat: Evidencialitás a govorkában és a nganaszanban

Az inferenciális evidenciális a govorkából hiányzik, az inferenciális tartalmat az *(o)казывает* szó fejezheti ki, vagyis a govorkát beszélők ezt érezték a leginkább ekvivalensnek a nganaszan inferenciálissal. Logikus feltevésnek tűnt, hogy a govorkát nem beszélők, de oroszul jól / nganaszanul kevésbé jól beszélők esetleg ezt az orosz (eredetű) elemet fogják használni, ám a korpusz adatai szerint ez nem így van, ugyanis a teljes nganaszan korpuszban nincs egy példa sem az *(o)казывает* (vagy e szó más alakjának) használatára. Az evidenciális használata inkább eltűnik, mintsem orosz eredetű elemekkel „kiváltanák” a beszélők. (A nganaszanban az evidenciálisoknak minden bizonnyal nincs episztemikus kiterjesztése, szemben az orosz és a nganaszan episztemikus határozószókkal.)

Itt még két kérdést kell tisztázni: az erősebb orosz nyelvi tudás kiválthatja-e (1) a morfológiai evidenciális elhagyását és/vagy (2) a nganaszan episztemikus/evidenciális lexémák használatát. A korpuszadatok azonban nem segítenek ennek eldöntésében. Szintén logikus, de nem igazolható feltételezés lehet, hogy ha az inferenciális evidenciális használata visszaszorul, akkor azt nganaszan episztemikus határozószók is pótolhatják. Ugyanakkor az inferenciális használata és az episztemikus lexémák használata között nem látszik összefüggés.

¹⁴ Az auditív evidenciális azért hagytam ki a korpuszvizsgálatból, mert az inferenciális és a reportatív evidenciálisokhoz képest ritkábban használt morféma, jelen kutatáshoz használt alkorpuszban pedig alig van rá példa.

A nganaszban megjelenő orosz modális lexémák, mint pl. *naverno*, *mozhno* stb. orosz elemek külön-külön statisztikailag elhanyagolhatók a korpuszban, és nem látszik, hogy összefüggés lenne e szavak használata és az evidenciális használata között. Alternatív feltételezés az lehetne, hogy ha az orosz hatására szorulna vissza a nganaszban evidenciálisok használata, akkor az történhet a nganaszban episztenciális lexémák „terhére” (ezekről l. Szeverényi 2016), vagyis indirekt módon megtörténhetne az episztemikus elemek használata evidenciális funkcióban; statisztikailag azonban ezt nem lehet kimutatni a korpuszban, kvalitatív vizsgálatra pedig nincs lehetőség a bevezetőben említett okok miatt. Az bizonyosnak tűnik, hogy a mai orosz–nganaszban kétnyelvűség nem a govorka sajátosságait mutatja az evidenciális esetében, hanem az inkább a mai oroszból vezethető le.

Rövidítések

ACC	tárgyeset
AOR	aorisztosz
GEN	genitívusz
GOV	govorka
ITER	iteratív képző
LIM	korlátozó képző
NOM	alanyeset
PL	többes szám
PST	múlt idő
SG	egyes szám
SR	standard orosz

Hivatkozások

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2002. *Language contact in Amazonia*. Oxford University Press. New York.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2004. *Evidentiality*. Oxford University Press. Oxford.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2018. Evidentiality and language contact. In: Aikhenvald, Alexandra Y. (szerk.): *The Oxford Handbook of Evidentiality*. Oxford University Press. Oxford. 148–72.
- Brugman, Claudia M.–Macaulay, Monica 2015. Characterizing evidentiality. *Linguistic Typology* 19/2: 201–37.
- Brykina, Maria–Valentin Gusev–Sándor Szeverényi–Beáta Wagner-Nagy 2018. *Nganasan Spoken Language Corpus (NSLC)*. Archived in Hamburger

- Zentrum für Sprachkorpora. Version 0.2. Publication date 2018-06-12.
<http://hdl.handle.net/11022/0000-0007-C6F2-8>.
- Guszev 2013 = Гусев, В. Ю. 2013. История говорки (русского таймырского пиджина) по лингвистическим данным. *Русский язык в научном освещении* 1(25): 135–57.
- Helimskij 2000 = Хелимский, Евгений Арнольдович 2000. «Говорка» – таймырский пиджин на русской основе. In: Хелимский, Е. А. (szerk.): *Компаративистика, уралистика. Лекции и статьи. Языки русской культуры*. Москва. 378–95.
- Homcsenkova 2018 = Khomchenkova, Irina 2018. *Interference in the Russian speech of the Nganasans*. 26 October 2018.
https://sisu.ut.ee/sites/default/files/samoyedology2018/files/khomchenkova_nganusinterference.pdf (utolsó megtekintés: 2021. november 6.)
- Homcsenkova 2020 = Khomchenkova, Irina 2020. Contact-induced features in the Russian speech of Nganasans. *ESUKA – JEFUL* 11–2: 13–37. DOI: doi.org/10.12697/jeful.2020.11.2.01
- Kugler Nóra 2017. Az evidencialitás és a modalitás. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Osiris Kiadó. Budapest. 464–94.
- Peterson, Tyler–Rose-Marie Déchaine–Uli Sauerland 2010. Introduction. In: Peterson, Tyler–Uli Sauerland (szerk.): *Evidence from Evidentials*. The University of British Columbia Working Papers in Linguistics. The University of British Columbia. 1–8.
- Stern, Dieter 2005. Taimyr Pidgin Russian (Govorka). *Russian Linguistics* 29/3: 289–318. <https://doi.org/10.1007/s11185-005-8376-3>
- Stern, Dieter 2012. *Tajmyr-Pidgin-Russisch. Kolonialer Sprachkontakt in Nordsibirien*. (Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe, 19.) Verlag Otto Sagner. München.
- Szeverényi Sándor 2016. Egy nganaszan episztenciális finit ige lexikalizációja. In: Forgács Tamás–Németh Miklós–Sinkovics Balázs (szerk.): *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IX*. SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék. Szeged. 303–17.
- Szeverényi, Sándor 2021. Tense in Nganasan narratives. *Finnisch-ugrische Mitteilungen* 45: 111–35.
- Szeverényi, Sándor (megjelenés előtt/2022). Evidentiality and reported speech under contact: Devices of cohesion in Nganasan personal narratives. In: Ragagnin, Elisabetta–Bayarma Khabtagaeva (szerk.): *Endangered languages in Northern Asia*. A vol. of the series *Languages of Asia*. Brill.
- Szeverényi Sándor–Sipőcz Katalin 2019. Szibériai uráli nyelvek idéző szerkezetek. In: É. Kiss Katalin–Hegedűs Attila–Pintér Lilla (szerk.): *Nyelvelmélet*

- és kontaktológia 4.* PPKE BTK, Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék. Budapest–Piliscsaba. 127–46.
- Szeverényi, Sándor–Wagner-Nagy, Beáta 2012. Visiting the Nganasans in Ust'-Avam. In: Riho, Grünthal–Magdolna Kovács (szerk.): *Ethnic and Linguistic Context of Identity: Finno-Ugric Minorities*. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki. 385–404.
- Tsitsipis, Lucas D. 1998. *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift: Arvanítika (Albanian) and Greek in Contact*. Clarendon Press. Oxford.
- Urmancsijeva 2010 = Урманчиева, Анна Ю. 2010. Говорка: пример структурно смешанного языка. In: *Инструментарий лингвистики: Sociolinguistic Approaches to Non-Standard Russian*. Slavica Helsingiensia 40. Helsinki. 179–98.
- Várnai Zsuzsa–Wagner-Nagy Beáta 2010. Kontaktusjelenségek a Tajmir-félszigeten. In: É. Kiss Katalin–Hegedűs Attila (szerk.): *Nyelvelmélet és kontaktológia*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék. Piliscsaba. 169–85.
- Verhees, Samira 2019. Defining evidentiality. *Voprosy Jazykoznanija* 6: 113–33. DOI: 10.31857/S0373658X0007549-2
- Wagner-Nagy Beáta (szerk.) 2002. *Chrestomathia Nganasanica*. Studia uraloaltaica Supplementum 10. MTA Nyelvtudományi Intézet – Szegedi Tudományegyetem. Budapest–Szeged.
- Wagner-Nagy, Beáta 2019. *A grammar of Nganasan*. Brill. Leiden.
- Wagner-Nagy, Beáta–Sándor Szeverényi–Valentin Gusev 2018. User's Guide to Nganasan Spoken Language Corpus. *Working Papers in Corpus Linguistics and Digital Technologies: Analyses and Methodology* 1. DOI: <https://doi.org/10.14232/wpcl.2018.1>

Szeverényi Sándor

Szegedi Tudományegyetem

szevers@hung.u-szeged.hu